

Тема 52-53. Сучасна українська література (огляд)

Мета: ознайомити учнів з історико-культурною картиною літератури кінця ХХ — початку ХХІ ст.,

викликати інтерес до сучасного мистецтва, допомогти зрозуміти його тенденції; розви-

вати навички самостійного оцінювання естетичної ідейно-художньої вартості сучасних

творів, вміння висловлювати власні враження та думки; виховувати прагнення до все-

бічної гармонійної освіти й самовдосконалення, любов до літератури, повагу до вічних

цінностей.

Очікувані результати: учні вміють характеризувати тематику, проблематику, стильові течії, жанрові

особливості сучасної української літератури, називають найвідоміших представників, їхні

твори, висловлюють власне ставлення до сучасних авторів та їхньої творчості.

Обладнання: «портретна галерея» письменників, виставка книг, твори сучасного живопису.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

Хід уроку

I. А ктуалізація опорних знань учнів

; Звіт про написання домашніх творів.

II. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Оголошення теми й мети уроку

; Вступне слово вчителя.

«...Коли американці свого часу запускали з мису Канаверал дослідну станцію з якимсь особливо потужним телескопом, що мав прецизійно точну систему дзеркал, то, виявивши в останній момент дефект головного дзеркала, призупинили запуск, усунули дефект і лише тоді запустили цей телескоп на орбіту.

В переносному значенні таким телескопом, з такою системою дзеркал, у кожній нації, в кожному суспільстві повинен бути весь комплекс гуманітарних наук, з літературою, освітою, мистецтвом,— і в складному спектрі цих дзеркал і віддзеркалень суспільство може мати об'єктивну картину самого себе і давати на світ невикривлену інформацію про себе, сфокусовану в головному дзеркалі. Ефект головного дзеркала, точність його оптики грають вирішальну роль.

У нас же цей телескоп давно застарів, ніколи не модернізується, його обслуга часом не дуже й грамотна, а часом і недобросовісна й упереджена, так що нація відбивається не в системі розумно встановлених дзеркал, фокусується не в головному дзеркалі, а в скельцях некоректно поставлених лінз і призм, що заломлюють її до невпізнання. Маємо не ефект, а дефект головного дзеркала, місцями воно розбите, уламки розкидані скрізь по світу. Та й взагалі цей телескоп встановлений нам не нами. Запрограмований на систему анахронічних уявлень, він умисно спотворює обличчя нації. Відтак і живемо в постійному відчутті негараздів, психологічного дискомфорту, викривленої істини. В той час, коли справжня дослідна станція з потужним нашим телескопом давно вже повинна пролітати над світом, вивчати світ об'єктивно і об'єктивно ж

віддзеркалювати світові нас.

Раніше це було неможливо. Ми були у складі імперії, вона робила свій імідж на експорт, коригувала систему ідеологічних дзеркал, створювала ілюзію своєї, а відтак і нашої, присутності у світі. Насправді ж ми були на світовій сцені лише по цей бік залізної завіси. Чманіли в ідеологічній риториці, самі собі аплодували, не бракувало й запевнень, що ми великий народ, носії передових ідеалів, що у нас всесвітньо відомий Шевченко etc. Водночас відбувався нечуваний за цинізмом геноцид нації шляхом репресій, голодоморів та асиміляції, послідовна її дискредитація в очах народонаселення, індексування чіпких ідеологем типу “націоналісти”, “сепаратисти”, “зрадники”, і все це в сліпучих перехресних променях добре відшліфованих імперських лінз.

Коли ж з гуркотом упала залізна завіса, виявилось, що по той бік завіси нас нема. Україну мало хто знає, її все ще плутають із Росією, її проблеми для світу неактуальні, за нею тягнеться шлейф історичних упереджень, не спростованих нами й досі.

Для багатьох це було страшним відкриттям, для декого прикрою несподіванкою, а дехто буквально пережив шок. А надто це тяжко було, я думаю, для молодих амбітних людей, що саме входили у життя, не обтяжені тягарем ретроспекцій, ані жодним з національних комплексів, готові гідно жити і працювати. А тут раптом така гнітюча і принизлива реальність.

Що повинна була відразу зробити Україна? Насамперед — об’єктивно оцінити ситуацію. Поставити свою оптику, свою систему дзеркал. Розробити свою гуманітарну політику, її стратегію та пріоритети. Зафіксувати себе у свідомості людства парадоксом молоді держави з тисячолітньою культурою, що була досі заблокована в силу історичних причин. Бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в аберациях чужих віддзеркалень.

То звідки ж він, цей *дефект головного дзеркала*?

Згадайте чарівну казку Андерсена “Снігова королева”. Там все починається з того, що один дуже лютий чорт зробив дуже дивне дзеркало. “Це дзеркало,— цитую,— мало незвичайну властивість: все добре і прекрасне зменшувалося в ньому до неможливого, а все негідне й погане виступало чіткіше і здавалося ще гіршим”.

Оце він і є — дефект нашого головного дзеркала. Його зробив чорт. А учні й послідовники чорта,— цитую далі,— “всюди бігали з тим дзеркалом і, нарешті, не залишилося жодної країни, жодної людини, які б не відбилися у тому дзеркалі спотвореними”. Тоді поплічники чорта полетіли в небо, ще й там хотіли порозважатися. Але дзеркало відбивало такі страхіття, робило такі гримаси, що аж випало з їхніх рук, брязнуло об землю й розбилося на мільйони скалок.

“І ці скалки нарobili ще більше лиха, ніж саме дзеркало”. Вони літали скрізь по світу і якщо потрапляли комусь в око, то “людина з такою скалкою в очах бачила все навиворіт або тільки найпоганіше, бо кожна скалочка мала ту ж силу, що й ціле дзеркало. Декотрим людям скалочка потрапляла в серце... і серце перетворювалося на маленьку крижинку”. “А по світу літало ще багато таких скалочок”...

Не буду розшифровувати, що то за чорт і хто його поплічники.

Sapientī sat. Скажу тільки, що ті скалочки літають по світу й досі, і люди з такими скалочками в очах бачать зовсім не ту Україну. Але все це

реверберації старих імперських дзеркал з облізлою вже амальгамою. На щастя, дедалі більше людей не хочуть, щоб такі скалочки потрапляли їм в очі і в серце.

Отож, історія триває. І якщо ми вчора не випили брому, читаючи її, то сьогодні й завтра будемо здатні її творити.

Тільки не треба чекати, щоб хтось вам зробив ваше власне індивідуальне дзеркало і вмонтував його в систему суспільних дзеркал. Кожен має зробити це сам. Демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації».

Так пише Ліна Костенко у своїй знаменитій лекції «Гуманістична аура нації, або Дефект головного дзеркала», прочитаній в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» 1 вересня 1999 року. На фоні цієї «гнітючої і принизливої реальності» в українській літературі особливо інтенсивно починає розвиватися постмодернізм, який у світовій літературі зайняв уже досить значний культурно-мистецький простір. Як не дивно, але саме засади постмодернізму відповідали тодішньому (і, мабуть, теперішньому) станові душі творчої молоді: відчуття універсальної порожнечі після втрати ідеологічних ілюзій (а вони передалися генетично від батьків і дідів), розгляд усіх цінностей як відносних, культ незалежної вільної особистості.

Про складнощі й характерні риси сучасного літературного процесу ми поміркуємо сьогодні на уроці.

III . С прийняття та засвоєння учнями навчального матеріалу ;; Міні-лекція вчителя з елементами бесіди.

Періодизація в літературі — річ дуже умовна. Про нову українську літературу ми говоримо з часів Котляревського і Шевченка, про новітню — з другої половини ХХ ст. Досить умовним є й поділ на «шістдесятників», «сімдесятників», «вісімдесятників», «дев'яностників» та «двохтисячників», адже дехто з письменників пройшов усі ці етапи й еволюцію у своїй творчості, а дехто не пройшов такої еволюції й залишився вірним своєму письменницькому кредо. Термін «молодий» часто стосується не віку митця, а часу його появи в літературі.

У літературному процесі сьогодення активно працюють представники різних мистецьких течій чи напрямків — традиційного народницько-реалістичного; модерністського з тяжінням до нового чи старого традиціоналізму; постмодерністського з елементами неоавангардизму.

Ми зосередимо увагу на постмодернізмі.

— Пригадайте, що ви знаєте про постмодернізм з уроків світової літератури.

Умберто Еко писав: «...В усіх книжках говориться про інші книжки... будь-яка історія переповідає історію, яка вже переповіdana...»

І стверджував: «Постмодернізм — не хронологічно фіксоване явище, а певний духовний стан... У цьому сенсі слухним є твердження, що кожна доба має власний постмодернізм».

Саме тому ми можемо пояснити наявність рис постмодернізму у творах представників старшого покоління літераторів — П. Загребельного, В. Земляка, В. Шевчука та ін.

Літературознавці відзначають такі риси постмодернізму:

— у центрі уваги — не минуле людей, а текст як паралельна реальність або паралельне минуле; гіперболізація невідповідності між

сучасною мовою, за допомогою якої ми намагаємося вивчати минуле, і самим минулим;

— визнання неможливості отримання «позитивного» знання, тобто з'ясування того, що насправді було колись із людиною;

— мова — не представник реальності, а сама реальність, замкнена й самодостатня система знаків;

— провідний метод — думати про минуле, а не досліджувати його через інтуїцію, осяяння, «прислухання».

Із методів для постмодернізму характерні: гра з читачем, іронічність, пародійність, карнавальність, інтертекстуальність, суперечливість, парадоксальність.

Сучасний письменник Ю. Андрухович так оцінює нинішню культуру: «Саме нова, молода культура і тільки вона є по-справжньому нецензурованою, нескорумпованою і — наважуся вжити дещо заоскомлене слово — незалежною».

Отже, про молодих. 1985 року у Львові Ю. Андрухович, О. Ірванець, В. Неборак заснували літературне угруповання Бу-Ба-Бу (Бурлеск-Балаган-Буфонада). І. Лучук, Н. Гончар, Р. Садловський склали угруповання «ЛуГоСад». Ці неоавангардисти із традиційного надбання бурлеску використовують передусім епатажний, пародійно-знижений тон, вказуючи на невідповідність застарілих суспільних та літературних цінностей новій історичній ситуації. Їхній стиль не має обмежень. І політика, й економіка, й мистецтво можуть стати об'єктом естетичних зацікавлень, бо це є наше життя. У дев'яностих роках у Києві з'явився літгурт «Нова дегенерація», у Харкові — «Червона фіра», лідером якої був С. Жадан. Можна назвати ще низку літературних об'єднань, як-от творча асоціація «500», «Пропала грамота», «ОЧІ», «Пси Святого Юра», «Музейний провулок, 8» та ін. Своєрідною опозицією до Спілки письменників України стала створена у 1997 році АУП — Асоціація українських письменників. 118 її учасників проголосили своїми критеріями фаховість, подолання колоніального синдрому в українській літературі, відкритість світовим світоглядним та стильовим надбанням ХХ ст.

Осередками розвитку сучасної літератури стали часописи «Сучасність», «Слово і час», «Кур'єр Кривбасу», «Дніпро» (оновлений), бібліотечка «Дивослова» та ін.

— Згадайте, із творчістю яких сучасних письменників ви знайомилися в попередніх класах? Яке враження про них у вас склалося? (І. Малкович, Е. Андіївська, В. Герасим'юк, С. Чернілевський, І. Жиленко, І. Калинець, Л. Пономаренко, В. Голобородько; митці, що створювали візуальну (зорову) поезію та ін.)

У літературознавстві розрізняють літературу елітну (елітарну) і масову.

; Робота зі словником літературознавчих термінів.

Масова література — 1. Література, розрахована на масового, пересічного читача.

2. Твори, які

за своїми художніми якостями не сягають рівня класики. 3. Низькопробна література, розрахована

на низькі смаки читачів.

У сучасній англо-американській критиці вона називається популярною літературою, в німець-

кій — тривіальною, у французькій — паралітературою (пара з грец.— подібний).

Загальними рисами всіх різновидів масової літератури є її розважальний характер та масове тиражування.

Масова література не однорідна: є літературний «низ» — література, що культивує аморалізм, жорстокість, грубий натуралізм,— і белетристика — науково-фантастичні, пригодницькі, детективні та ін. твори, які мають велику популярність у читачів і сприяють утвердженню загально-людських моральних цінностей.

Елітарні твори (від франц. elite — краще, добірне) вирізняються інтелектуальною та естетич-

ною ускладненістю, наявністю багатого підтексту та зашифрованої образності; часто суттєву роль

у них відіграють літературний і культурний контексти. Такі твори потребують активного, освіченого

й розвинутого читача, який би в процесі знайомства з текстом залучався до «співтворчості».

; Літературний практикум.

«Прочитайте», «розшифруйте», уявіть картину за такими поезіями.

А рима

Дверима

Гуп.

(Н. Гончар,
«ЛуГоСад»)

Орієнтовна відповідь. Можливо, коли поет складав вірш, хтось гупнув дверима — і рима

«втекла». А може, такий вірш, що рими б'ють, як настирливе, набридливе гупання дверима.

А можливо...

Приходьте до мене завтра!

Я розкажу вам правду!

Приходьте до мене автра

Я розкажу вам равду!

Пи одьте о мее авра

Я оза жу ам аву!

Пи о те о мее ава

Я ао жу а ау!

И о е о ее аа!

Я оа у а ау!

(Юрко Позаяк)

Орієнтовна відповідь. Можливо, герой не набереться відваги розповісти правду ні завтра,

ні будь-коли. Він — боягуз, і може із себе видавити лише незрозуміле аоу аау! А можливо, це

чиновник, що зволікає, випрохуючи таким чином хабаря. А може...

Коза-Дереза

Все змішалось — злидні і зло,

і антихристська сила...

О північна Козо-Дерезо,

що ти тут загубила?

Триста років у нашій траві

(кажеш: їла листочок).
Триста літ мед-вина ручаї
(кажеш: пила ковточок),
триста літ наші княжі ліси
ти із печі косила...
Але — чуєш? — в лісах — голоси —
це вертається сила.
Ревка цап твій в страху... Допекло
нам в байраках конати:
свиснув рак — встав байрак — загуло —
Ми вертаєм до хати!

(І. Малкович)

(Без коментарів...)

;; Огляд картин сучасного живопису, обмін враженнями.

(Художники В. Попов, І. Марчук, О. Клименко, О. Петрова, В. Кононенко, А. Ткаченко, С. Аккерман, М. Левицький, О. Скоп, М. Бабак, Г. Вишеславський та ін.)

;; Прослуховування аудіозаписів пісень.

(Прослуховуються аудіозаписи пісень на слова сучасних українських поетів (гурт «Мертвий півень» — «Садок вишневий»; гурти «Плач Єремії», «Океан Ельзи», пісні з фестивалю «Червона рута» та ін.)

IV. З акріплення знань, умінь та навичок

;; Проблемне завдання.

Визначте мотиви, асоціації та риси новітньої поезії, прочитавши уривок із вірша І. Римарука «Портрет» (збірка «Висока вода»).

У покинутій хаті обмітає щоніч домовик

Биту шашелем раму, старий полотняний рушник.

В димаревому горлі, в забитому роті вікна

Перекочує вітер обпалене сонце: «війна».

Орієнтовна відповідь. Позачасовість та позапросторовість: це нагадує і чорнобильську зону,

і зникаючі села, і локальні війни, і пам'ять Другої світової; незвичні натуралістичні метафори

та ін.

V. П ідбиття підсумків уроку

;; Інтерактивна вправа «Мікрофон».

— Найбільш цікавою мені здалася думка...

VI. Д омашнє завдання

Знати матеріал про тенденції розвитку сучасної літератури; підготуватися до презентації проекту.

Урок № 65

Тема. Сучасна українська література. Презентація

дослідницько-творчого проекту «Літературна

кав'ярня»

Мета: поглибити знання учнів про сучасну літературу, зацікавити нею; розвивати навички са-

мостійної індивідуальної та колективної роботи з літературою, творчі здібності, вміння

цікаво представляти результати творчих досліджень; виховувати любов до літератури,

відповідальність, прагнення до самореалізації, естетичний смак.

Очікувані результати: учні вміють самостійно знаходити потрібну інформацію, працювати колективно й індивідуально; виявляють творчі здібності, володіють навичками презентації своєї

пошуково-дослідницької та творчої роботи.

Обладнання: портрети письменників, книжкова виставка, ілюстрації, аудіо-, відеозаписи, відеопрезентації.

Тип уроку: нестандартний (презентація дослідницько-творчого проекту).

330

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Оголошення теми й мети уроку

; Вступне слово вчителя.

Є такий напівжарт-напівправда: «Нове — це давно забуте старе».

Традиція «літературних кав'ярень» сягає з часів першого українського ренесансу, 1920-х років, коли молоді люди збиралися разом, щоб почитати свої вірші, послухати інших, гаряче подискутувати про літературну класику та їхню сучасність. Тепер ми на шляху до нового відродження, і нам є про що поговорити, посперечатися, є чим насолодитися й над чим поіронізувати чи посміятися. Отже, сьогодні в літературній кав'ярні зібралися сучасні поети та прозаїки, літературні критики й просто зацікавлені читачі.

(*Методична замітка.* Захід можна проводити як інтерактивну вправу «Акваріум» — група учнів у малому колі в центрі обговорює проблеми уроку, інші у великому колі спостерігають, задають питання; можна — у вигляді вільного спілкування за кавою. Виступаючі можуть говорити від імені письменників, критиків, а можуть — від себе, як читачі, що діляться враженнями.)

II. О сновний зміст роботи

; Презентація проекту.

1. Діджей пропонує прослухати сучасні музичні композиції, пісні на вірші сучасних поетів.

2. Представлення сучасних письменників (у вигляді анкети чи автобіографії), зачитування творів В. Слапчука, Ю. Позаяка, Ю. Андруховича, І. Римарука, О. Забужко, Г. Пагутяк та ін.

(Розпочати варто з «Україніани» В. Слапчука, вірша Юрка Позаяка «Щойно ми народились...».)

Обов'язково слід поговорити про найсучасніших літераторів, «кумирів» молоді з покоління «пофігістів» Любка Дереша й Таню Малярчук*.)

Матеріал для доповідей учнів

Ю. Андрухович

Поет, прозаїк, есеїст, перекладач. Колишній віце-президент Асоціації українських письменників. Народився 13 березня 1960 року в Станіславі (нині Івано-Франківськ). Закінчив редакторське відділення Українського поліграфічного інституту у Львові (1982) та Вищі літературні курси при Літературному інституті в Москві (1991). Працював газетярем, служив в армії, деякий час очолював відділ поезії івано-франківського часопису «Перевал» (1991–1995). Був співредактором часопису «Четвер» (1991–1996).

* Див. «Вивчаємо українську мову та літературу». — 2009. — № 26 (210). — С. 13–19.

Творчий доробок Андруховича формально можна поділити на два головні річища: поетичне й прозове. Поетичний дебют Андруховича відбувся в першій половині 80-х і завершився виходом у світ збірки «Небо і площі» (1985), загалом прихильно зустрінуті критикою. Того ж року він разом із В. Небораком та О. Ірванцем заснував поетичну групу Бу-Ба-Бу (скорочення від Бурлеск-Балаган-Буфонада). Проте друга поетична збірка Андруховича («Середмістя», 1989) носить швидше не «бубабістський», а «елегійно-класицистичний» характер. Уповні «балаганно-ярмарковою» можна вважати натомість третю збірку — «Екзотичні птахи і рослини» (1991, перевидання «Екзотичні птахи і рослини» з додатком «Індія» — 1997, 2002). Домінантою поетичної картини поета в усі періоди його творчості видається напружене шукання «духовної вертикалі буття», суттєво занижене тенденцією до примирення «вертикального з горизонтальним». Звідси — стале поєднання патетики з іронією, нахил до стилізаторства і заміна «ліричного героя» щоразу новою «маскою».

З прозових творів Андруховича найперше був опублікований цикл оповідань «Зліва, де серце» («Прапор», 1989) — майже фактографія служби автора в армії, своєрідна «захальна книжечка», що поставала під час чергувань у вартівні. 1991 року з'являється друком оповідання «Самійло з Немирова, прекрасний розбишака» («Перевал», № 1), що ніби заповідає риси, характерні для подальшої прози письменника: схильність до гри з текстом і з читачем, містифікаторство, колажність, еротизм, любов до магічного і надзвичайного. Романи «Рекреації» (1992, перевидання — 1997, 1998), «Московіада» (1993, перевидання — 1997, 2000) та «Перверзія» (1996, перевидання — 1997, 1999, 2000, 2002) при бажанні можна розглядати як трилогію: героєм (антигероєм?) кожного з них є поет-богема, який опиняється в самому епіцентрі фатальних перетворень «фізики в метафізику» і навпаки. Усі романи являють собою доволі відчутну жанрово-стилістичну суміш (сповідь, «чорний реалізм», трилер, готика, сатира), час розвитку дії в них вельми обмежений і сконденсований: одна ніч у «Рекреаціях», один день у «Московіаді», п'ять днів і ночей у «Перверзії». Есеїстика Андруховича виникає внаслідок його частих подорожей до інших країн і поступово складається в майбутню «книгу спостережень» над нинішніми особливостями європейського культурно-історичного ландшафту. Перший варіант такої книги — «Дезорієнтація на місцевості» (1999). Разом із польським письменником А. Стасюком Андрухович видав книгу «Моя Європа: Два есеї про найдивнішу частину світу» (польське видання — 2000, українське — 2001, німецьке — 2003) — текст, написаний до цієї книжки митцем, носить назву «Центрально-східна ревізія» і являє собою спробу гранично відвертого осмислення власного «часу і місця».

Творчість Андруховича має значний вплив на перебіг сьогоденного літературного процесу в Україні, з його іменем пов'язані перші факти неупередженого

зацікавлення сучасною українською літературою на Заході.

Твори Андруховича перекладено і видано в Польщі, Німеччині, Канаді, Угорщині, Фінляндії, Росії, Сербії, США (окремими книжками), Швеції, Австрії, Болгарії, Хорватії, Білорусі, Литві, Словаччині (окремими публікаціями).

Серед ряду літературних нагород — премія ім. Гердера (Фонд Альфреда Тьопфера, Гамбург, Німеччина) за 2000 рік.

Василь Герасим'юк

Поет, кіносценарист, голова журі Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов». Народився 18 серпня 1956 року в Караганді (Казахстан) в родині засланих. У 1978-му закінчив українське відділення філологічного факультету Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. З 1978-го по 1988-й був редакто-

ром, завідувачем редакції поезії видавництва «Молодь». 1988–1992 — старший редактор поезії

видавництва «Дніпро». З 1992-го працював коментатором, заступником завідувача редакції літературних програм Українського радіо (Національна радіокомпанія України).

З 1999-го — ведучий літературних програм Національної радіокомпанії України. Він є членом Національної спілки письменників України (з 1983-го), Асоціації українських письменників (з 1996-го).

В. Герасим'юк є автором поетичних книжок «Смереки» (1982), «Потоки» (1986), «Космацький узір» (1990), «Діти трепети» (1991), «Осінні пси Карпат: Із лірики вісімдесятих» (1998). Передостання збірка була оцінена літературознавцями як одна з найкращих поетичних книжок десятиліття. Герасим'юк — член літературної майстерні «Пси святого Юра».

Поет є лауреатом Міжнародної літературної премії «Благовіст» (1993), премії журналу «Сучасність» (1995), літературної премії ім. П. Тичини (1999).

О. Забужко

Поет, прозаїк, перекладач, есеїст, літературознавець. Кандидат філософських наук, одна з найвідоміших письменників сучасної України.

Народилась 19 вересня 1960 року, закінчила філософський факультет (1982) та аспірантуру з естетики (1985) Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, 1987-го захистила кандидатську дисертацію на тему «Естетична природа лірики як роду мистецтва». Співробітничає з Інститутом філософії НАН України ім. Г. С. Сковороди. Викладала україністику в американських університетах (1992-го в Пенн Стейт як запрошений письменник, 1994-го в Гарвардському й Пітсбурзькому університетах як Фулбрайтівський стипендіат), провадила авторську колонку в деяких періодичних виданнях («Рапогата», «Столичные новости» та ін.), вела літературні майстер-класи в Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка.

О. Забужко є автором поетичних збірок «Травневий іній» (1985), «Диригент останньої свічки» (1990), «Автостоп» (1994), роману «Польові дослідження з українського сексу» (1996), поем, повістей, книги есеїстики «Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х» (1999). У її перекладі з англійської вийшли друком твори П. Сміта, Сільвії Плят.

У прозі Забужко відчувається специфічна жіноча стомленість від інтелектуального світу. Дещо осторонь головного каналу прози Забужко знаходиться експериментальна повість «Дівчатка» (1999).

Філософсько-літературознавчий доробок Забужко становлять праці: «Дві культури» (1990), «Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період» (1992) та «Шевченків міф України» (1997).

В Україні від 1996-го року (з часу першої публікації роману «Польові дослідження з українського сексу») загальний наклад проданих книжок О. Забужко станом на 1 січня 2003 року склав понад 65 тис. примірників. Твори О. Забужко здобули також міжнародне визнання, особливо широке — в Центральній та Східній Європі. Її вірші перекладалися шістнадцятьма мовами світу і 1997-го удостоєні Поетичної премії Global Commitment Foundation. Серед інших її літературних нагород — премії Фонду ім. Щербань-Лапіка (1996), Фондації Ковалевих (1997), Фонду Рокфеллера (1998), Департаменту культури м. Мюнхена (1999), Фондації Ледіг-Ровольт (2001), Департаменту культури м. Грац (2002) та ін.

Роман «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко — один з найпомітніших творів української літератури останнього десятиліття. Роман, який своєю появою викликав колосальний резонанс. Про нього писали все: від «Геніальне творіння геніального автора» до «Купа сирого напівлітературного

тіста». Насправді ж цей твір — своєрідний щоденник особистого життя головної героїні — талановитої української письменниці (утримаємося від жодних натяків на автобіографічність), яка була змушена виїхати за кордон через занадто вже сильний контраст між внутрішнім світом та реаліями життя на батьківщині.

С. Жадан

Поет народився 23 серпня 1974 року на Старобільщині Луганської області. Закінчив філологічний факультет Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Є автором поетичних збірок «Рожевий дегенерат» (1993), «Неп», «Генерал Юда» (1994), «Цитатник» (1995), «Пепсі» (1998), «Два міста» (2000). Визнаний критикою як лідер поетичного покоління 90-х. Створюючи власне естетичне поле, Жадан спромігся поєднати українську поетичну традицію (зокрема футуристичну, семенківську) із панк- і рок- субкультурами, зі знаково-символічною розмірністю буття занепалих промислових маргінесів сучасного східноукраїнського міста, з постімперськими інтонаціями Одена і Бродського. С. Жадан — автор роману «Депеш мод» (2004). Він є членом Асоціації українських письменників, а з лютого 2000 року ще й віце-президентом АУП. Був членом літературної корпорації «Червона Фіра». Співредактор часопису «Гігієна».

«Депеш мод» — один з прикладів дійсно вартісної сучасної української літератури. Сюжет роману такий: троє друзів вирушають на пошуки четвертого, який кудись зник, щоб повідомити його про самогубство вітчима, бо мама дуже просила, щоб Саша приїхав на похорон. У результаті — мотив втечі, в даному разі на лоно природи, в дитинство, як засіб захисту від усіх зовнішніх мракобісій Совка і псевдоідей із Заходу. Це основна лінія, до якої додаються три прологи та три епілоги.

Ю. Винничук

Андеграундний псевдонім — Чемодан.

Поет, прозаїк, режисер, журналіст народився 1952 року. Живе і працює у Львові. Є автором повістей «Діви ночі» (перша публікація — «Дзвін», 1991, № 7), «Ласкаво просимо у Щуроград» (1992), «Ги-ги-и» («Четвер-3», 1992), роману «Мальва Ланда» (2000), поезій, оповідань, есеїв. Один з першопрохідців еротичного жанру в сучасній українській літературі. 1991 року Ю. Винничук видав збірку поезій «Відображення», упорядкував антологію української фантастичної прози «Огненний змій». Письменник надзвичайно широкого діапазону: від кічу («Діви ночі») до філософських оповідань та постмодерністських псевдопародій («Арканумські історії», «Прапор», 1990, № 5). Різнопланова діяльність Винничука стала своєрідним символом розквітлого пізньоімперського підпілля, що обляштовує та провокує феномени вільних часів, вітер свободи перехідних періодів. Кость Москалець

Поет, прозаїк, критик народився 1963 року. Живе на Чернігівщині. Був одним із засновників естетико-філософської робітні «ДАК». Є автором поетичних збірок «Думи» (1989), «Songe du vieil pelerin (Пісня старого пілігрима)» (1994), «Людина на крижині. Літературна критика та есеїстика» (1999). Лауреат фестивалю «Червона рута-89» у номінації авторської пісні. Лауреат премії журналу «Сучасність» (1994) за прозовий твір «Досвід коронації». У поетичній творчості Москальця спостерігаємо синтез вйонівської балади з ностальгією за повнотою буття. У прозі видається більш винахідливим і навіть майстерним. Автор «суперхіта» «Вона», відомого у виконанні рок-групи «Плач Єремії».

В. Неборак

Поет, прозаїк, літературознавець, перекладач, есеїст народився 1961 року. Живе і працює у Львові. Учасник літургування Бу-Ба-Бу, майстерні «Пси святогоЮра

». Є автором поетичних збірок «Бурштиновий час» (1987), «Літаюча голова» (1990), «Alter Ego» (1993), «Розмова зі слугою» (1994), «Епос про тридцять п'яту хату» (1999), незавершеного роману «Пан Базьо та решта». Неборак був, як сам зазначає в автобіографії, «рецитатором власних текстів, продюсером поезо-химеро-рокдійств, концептуалістом кількох фестивалів і рушень». М. Рябчук вважає, що «поетичний карнавал В. Неборака — це ще й добре організований спектакль, з прекрасною режисурою... з питанням з-поміж питань у кінці, в останньому вагоні карнавальної кавалькади, питанням, заради якого, можливо, й розігрується все це дійство». (Вітчизна, 1989, № 10). Із середини 90-х років найпомітнішим з літературних проєктів В. Неборака є «Третє тисячоліття» — серія літературних вечорів у Львові, до участі в яких запрошуються «письменники наживо», а сам автор проєкту поєднує організаційно-продюсерські функції з функціями ведучого і співрозмовника.

Ю. Іздрик

Прозаїк, поет, культуролог, автор концептуального журнального проєкту «Четвер» народився 1962 року. Живе і працює в Калуші. Є автором повісті «Острів Крк» (1994), поетичної збірки «Станіслав і 11 його визволителів» (1996), романів «Воццек» (1996, 1997) і «Подвійний Леон» (2000), низки повістей, оповідань, статей з культурології та літературознавства. За останні роки Іздрик перетворився на надзвичайно цікавого прозаїка, який не орнаментує, не риторствує, не ідеологізує, а за допомогою письма шукає зміст і не боїться боятись.

О. Ірванець

Поет, прозаїк, драматург, літературний критик народився 1961 року.

Живе і працює в Ірпені та Києві. Учасник літературного угруповання Бу-Ба-Бу. Є автором поетичних збірок «Вогнище на дощі» (1987), «Тінь великого класика та інші вірші» (1991), п'єс, оповідань та поезій, друкованих у збірці «Бу-Ба-Бу». В «Кур'єрі Кривбасу» (1991, № 1) надрукована п'єса «RE-CORDING».

О. Ірванець — представник карнавально-провокативної складової постмодернізму. Згідно з «Четверговим глосарієм» («Четвер-3», 1992) «Творче кредо Ірванця полягає у жонглюванні. Політичні, соціальні, культурні реалії в поезіях Ірванця набувають рис гротескового спотворення...» Ірванець балансує на кордоні, за яким починається відвертий кіч і грає штампами та стереотипами кічевої культури. Ірванцева «Маленька п'єса про зраду для однієї актриси», перекладена німецькою мовою, з великим успіхом ішла на кількох театральних сценах Німеччини.

О. Лишега

Поет, прозаїк, есеїст, перекладач народився 1949 року. Живе і працює в Києві. Є автором поетичної книги «Великий міст» (1989), книги перекладів з китайської «Оповідки Давнього Китаю» (1990, у співавторстві з І. Зуєвим). Увагу критики привернула містерія Лишеги «Друже Лі Бо, брате Ду Фу...» («Сучасність», 1992, № 11), у якій відчувається вплив на творчість Лишеги східних медитативних практик і орієнтальної філософської настанови на самоспоглядання. Як у прозі, так і в поезії Лишеги простежується творення «екзистенційного колапсу» для читача, особливої ситуації медитативного резонансу з настроєм тексту. Саме звідти специфічні оцінки творчості Лишеги: «шаманізм» (Ю. Іздрик), «вибух підсвідомих людських почуттів» (В. Габор). «Він сам — каліграма та декупаж, червоний лебідь власних поезій» (Н. Білоцерківець). Лишега — автор низки перекладів (з Т. С. Еліота, Е. Павнда, Д. Г. Лоуренса, М. Твена, М. Лаурі). У травні 2000 року Лишега був нагороджений щорічною премією американського ПЕН-клубу за найкращу перекладну (англійською мовою) книгу поезій 1999 року (переклад Джеймса Брасфілда). І. Клекх вважає Лишегу найкращим

українським поетом останніх десятиліть.

Є. Пашковський

Прозаїк, есеїст народився 1962 року. Живе і працює в Києві. Є автором романів «Свято» (1989), «Вовча зоря» (1991), «Безодня» (1992), «Осінь для ангела» (1996), «Щоденний жезл» (1997), кількох есеїв. Лауреат премії фундації М. Дем'яніва (1993). Один із найпомітніших письменників постмодернізму в Україні. У творах Є. Пашковського лексично нюансований потік свідомості означає ситуацію тотальної безпритульності Людини, вичакловує алхімію соціальних і текстових маргіналій, де «мозок б'є з голови, немов іржава вода з вирва-того крану». В цій алхімії грубою матерією Буття виступає соціальне середовище, сприйняте чуттєво. Тексти Пашковського нагадують площину розчленованих ієрогліфів, в яких лексика незбагненим чином повстає супроти знакової складової, упосліджує її до нісенітничі та пірнає в безглуздя.

У деяких дослідників творчості письменника виникають сумніви щодо приналежності Пашковського до постмодернізму. Ці сумніви базуються на твердженні, що алхімія Пашковського не зовсім Гра (або зовсім не Гра).

Основні твори

Поезії І. Андрусяка, «Рекреації», «Московіада», «Переверзії» Ю. Андруховича, «Депеш мод» С. Жадана, «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко, поезії О. Ірванця, «Дефіліяда у Москві», «Конотоп» В. Кожелянко, «Друже Лі Бо, брате Ду Фу...» О. Лишеги, «Із янголом на плечі» І. Малковича, поезії В. Неборака, «Записки білого пташка» Г. Пагутяк, «Щоденний жезл» Є. Пашковського, поезії І. Ципердюка, «Сталінка» О. Ульяненка.

Поезія

В. Слапчук

Україніана

Без права перекладу на іноземні мови

1.

Не знав Бог,
як чоловіка
покарати,
та й створив його
українцем.

2.

Спочатку
українці були
євреями,
а євреям
це не подобалося.

3.

Куди б не закинула
доля українця,
всюди йому дорога
хрестиком вишита.

4.

У що б українець
не взувся,
слід завжди босий
лишається.

5.

Став українець
суджену вибирати.

За однією дівкою
Україну дають,
а в другій —
корова на посаг.
Господар —
він і є господар.

6.

Мовчить українець,
рот їжею зайнятий.
Від пісні
лише ноти залишилися.

7.

Дайте
українцеві сала —
і матимете
точку опори.

8.

Повна Україна
українців,
але всі —
іншомовні.

9.

Що не українець —
то зять,
що не українка —
то невістка.
Усе життя
в приймах.

10.

Хатній поріг
Україну від українців
відділяє.

11.

Воля для українця —
це коли руки
вишиваним рушником
зв'язані.

12.

Москаля ховають,
а мати
плаче, як за українцем.

13.

Затягне українець
сумної
та й заплаче.
Якби горілки не випив,
від обезводнення
організму
помер би.

14.

Така мені
Україна,

що
повісився б.

15.

Щораз прикурить
українець —
хата згорить.
Уже й жінку
поміняв — не помагає.

16.

Зустрілися
два українці.
Один чорношкірий,
а другий
не по-нашому
балакає.

17.

Ніхто так
художньо
сала
не наріже,
як українець.

18.

Здолали б
українця вороги,
якби жінка
фартушком
не відігнала.

19.

Куди б серце не
закинув,
по всьому світі —
соловейки
з прізвищами
українськими.

20.

У кожного українця
дзеркало з булавою.
Коли б то
жінка в нього
так часто
не заглядала.

21.

Не ті українці,
що народилися,
а ті, що
не виродилися.

22.

Українець
ворогові не побажає,
другові не порадить
бути українцем,
а сам ним

лишається.
Через це і вважають,
що він хитрий.

23.

Ще не було
такої держави,
якої б українка
спідницею не накрила.
Отакі жінки
в українців.

А ви кажете:
де наша держава?

24.

Кому українець
позичав,
перед тим
і в боргу
зостався.

25.

Усім багата
Україна,
а найбільше —
терпінням.
Терпить українець
довше,
ніж живе.

26.

Нехай собі лякають
вороги, війною
погрожують.
Хліб-сіль в українця
завжди наготові.

27.

Хто тільки
не гнобив українців,
у землю не закопував.
Зате ж яка тепер
земля наша
родюча!

28.

Ой і нагнули ж
вороги
з українців луків,
наробили!
А брати наші,
знай,— до коліна
випрямляють.

29.

Як здибається лихо,
назву його
Україною
та й буду любити.

30.

Кожна людина
іншій людині —
трохи українець.

31.

А що вже
напрацювався
українець — чорно!
І бідував чорно.
Поки красти
не навчився.

32.

Поки українець
дітей рахував,
то й гроші
знаходилися,
а як
став гроші лічити
діти перевелися.

33.

Я — українець,
ти — українець,
і це
чи не єдине,
чого ми не годні
один одному
пробачити.

338

34.

Що з нами
сталось б,
якби мати
за українця
не молилася!

35.

Любить
Бог
українця,
але
не признається.
Юрко Позаяк
Щойно ми народились
Щойно ми народились,
Нам вручили по ложці
І сказали: в майбутнім
Вас чека бочка з медом.
Треба йти прямо-прямо
Треба йти й не звертати,
Й ви побачите бочку
Й буде в бочці тій мед.
Й от, здається, збулося —
Ми по вуха в тій бочці,

І було б все, як треба,
Тільки в бочці — не мед.

І. Р имарук

Зірка

Може, так би невидимо й жив —
та котроїсь липневої ночі
впала зірка з високих верхів
у дитячі незамкнені очі,
пропекла борозну межі брів
і засіяла пам'ять золою...

Затулитись од неї хотів —
та долоня була замалою.

; Коментар вчителя.

Дитинство — пора мрій, фантазій, сподівань. І як добре, що дитяча душа відкрита, готова до сприйняття добра й краси! Тільки в дитинстві можна впіймати зорю, запалитися нею, мати хай нездійсненну, але велику мрію. І як важливо підтримати в собі отой запал, не прожити «невидимкою», котра ні собі, ні людям нічого корисного не зробила, нікого не підтримала, не допомогла!

Обнови

молодій душе

радій обновам —

лавровий вінок стає терновим

стражники у мученики пруть

хрест не орден

хрест не одберуть

на крилатий герб у консулаті

здивились коники крилаті

а буланій змій

а вороний —

де ви нині

в упряжі якій

мчить полями бричка макабрична

деренчить горлянка візника

і твоя

душе

зоря одвічна

в небесах оновлених зника

; Коментар вчителя.

У вірші І. Римарука «Обнови» подана алегорична картина сучасного світу з його суперечностями, протиріччями, коли «лавровий вінок» перетворюється на «терновий», кати стають героями, тільки «тяжкі хрести» залишаються, їх не одберуть, це не ордени. Ліричний герой поезії жалкує за «буланями», «вороними» «зміями» — мріями, сподіваннями, сміливими вчинками, котрі змінилися на буденщину — деренчливу бричку з крикливим візником, і прагне оновлення, «крилатості» та лету до осяйних небес.

Група Бу-Ба-Бу

Ю. Андрухович

Пісня мандрівного спудея

Слова: *Юрій Андрухович*

Обробка слів, переклад: *Мертвий півень*

Агов, мої маленькі
чортенята!
З-під свити я вас випущу на світ
туди, де кров з любов'ю
черленяться,
де пристрастей і пропастей
сувій...
Я — ваш отець, тож будьте мені
вірні!
(які невірні рими в голові!),
але коли до серця входять вірші —
прекрасні, наче крила голубів,
які тоді надії!..
Отож — на світ, за діло,
чарувати!
Агов, мої маленькі чортенята!
З риторик і поетик академій —
гайда на площу, як на дно ріки!
Підслухані у вирі цілоденнім,
ті рими — вчителям наперекір
(у вчителів, здається, перекір)!
Або в поля, як на зелену прощу —
читати вірші травам і вітрам!..
І постарайтесь, я вас дуже
прошу,
щоб явір тихі сльози витирав,
щоб небо, нахилившись,
наслухало,
щоб завше був натхненний
соловій...
Хвалу воздавши часові зухвалу,
звірят і пастухів
благословіть!..
Отож — на світ, за діло,
чарувати!

Агов, мої маленькі чортенята!
;: Коментар вчителя.

«Спудеї» — це студенти академій у давнину. Часто на канікулах вони мандрували містами й селами, співали пісень, розказували вірші (що, як правило, самі й складали), щоб прогодувати себе, а також показати свою поетичну вправність. У пісні — звернення спудея до своїх творів (пісень), які склалися з любов'ю, про любов, часто з добрим почуттям гумору. Вірші просяться на волю, і треба, щоб вони зворушували серця людей, щоб від них і «явір тихі сльози витирав», і небо слухало, і соловей співав.

Казкар

Я міг би гнати тепле стадо —
мене б життя кудись несло,
або пізнав би легко й радо
просто корисне ремесло.
І так лічив би добрі днини,
а дзиґарі з високих веж

мене хвалили б щогодини:
«Ти мудро й праведно живеш,
якщо живеш, якщо живеш!»
А я — не той, бо родом з райдуг
і я махнув на похвали —
мене ви знаєте як зайду,
а все ж зовете за столи!
Адже в мені бринить як свято
земних історій вічний рух:
про серце, вірне і завзяте,
про творче диво теплих рук,
про незугарне і прегарне,
про сонний сад і жах темниць,
про дівчину з очима сарни,
що виросла в краю суниць,
про двоголосся неба й хліба,
коли у небі віщий птах,
коли духмяна груша липня
в листках повисне і в літах,
а я повім коханій так:
ти — достеменна як сльоза
найтонша лагідна лоза
ти — океан для корабля
розкішна маревна земля
ти — і колиска і труна
найчарівливіша струна
в тобі живе моя луна
моя небесна борозна
я — просто пісенька твоя
моє світило золоте
холодний і бездарний я
коли без тебе все не те
і світ як плід у нас надвое
аж ми ласуємо обоє.

;; Коментар вчителя.

Він міг би бути звичайною людиною, займатися якимось звичним ремеслом — виготовляти корита, пасти худобу. І його б шанували, хвалили. Але він — казкар, творець, зайда. Проте йому раді, його кличуть за стіл і слухають «земних історій вічний рух», бо слово в його устах — чарівне. Він уміє так освідчитися коханій, що стає «світ як плід» у них «надвое».

Астролог

У нього палка потреба,
у нього жадання слізне:
окраєць нічного неба
піймати у фокус лінзи...
Бо він живе на горищі,
а там сутерени вищі:
у сутінках — мерехтіння
і сонце межує з тінню.
Він дивиться тільки вгору,
і небо лоскочуть вії,
коли в полудневу пору

від кухні смаженим віє.
Над містом літають птахи,
а поруч із ними «ахи»,
коли роззявлять на площі
голодні роти бідолахи.
Земля собі пілігримить,
кружляє собі й кружляє,
а хтось нові пелерини
на осінь собі замовляє —
а він живе на горищі
(там зимно, там вітер свище),
але насправді з горища
небесна ковбаня ближча.
У нього маєтків немає —
згори в декольте заглядає,
а в місті вічність минає
не так, як він загадає.
(Балконне крило ажурне
й сентиментальне, мов танго,
обжив бароковий янгол —
створіння пухке й безжурне).
І взявши голову в руки,
він крикне собі з розпуки:
«Чого я марную роки?!
Візьму попід руку Юзьку,
піду в пивничку на Руську,
забуду святі мороки!
Забуду святі мороки...»

;; Коментар вчителя.

Він живе у кімнатці на горищі, де дме вітер і холодно. Але найвище щастя для нього — «окраєць нічного неба піймати у фокус лінзи» й полинати думкою до зірок, намагаючись вичитати в них людську долю. Інколи він сумнівається, впадає у розпач, вирішує жити «як усі», не марити зірками. Та, мабуть, він не зрадить ні себе, ні свого неба в зірках — своєї мрії.

Балада повернення

Коли мандрівник повернувся додому,
ступив за ворота, зійшов на поріг,
здійнявши на плечі дорогу і втому,—
всі радощі світу вляглися до ніг.
Його не забули, його зустрічали:
вечеря з вином — на широкім столі;
чомусь не казав про далекі причали,
замкнувши в устах невідомі жалі.
І всім було дивно, і жінка до ранку
зітхала в даремній гонитві за сном.
А він все дивився туди, за фіранку,
де зірка по небу пливла над вікном.

;; Коментар вчителя.

Є просто люди і є люди-романтики, яких манить даль, далекі світи. Повернувшись додому із чергової подорожі, вони вже мріють про іншу мандрівку. Їх завжди будуть бентежити недосяжні зорі, тихий сі-

мейний затишок — не для них.

В. Неборак

Літаюча голова

ВОНА ПІДНІМАЄТЬСЯ, ЯК ГОЛОВА,

відрубана голова волоцюги.

Вона промовляє уперше, і вдруге,

і втретє свої потойбічні слова:

Я ЛІТАЮЧА ГОЛОВА!

Над юрмищем площі нависло навскіс

її всевидюще летюче бароко.

Кров гусне в повітрі, розчахнутий зріз

тінь відкидає, важку і глибоку:

Я ЛІТАЮЧА ГОЛОВА!

Сокира невидима в місто ввійшла,

стягнути з помостів тіла безголові,

роззяви напились дешевої крові,

та зіщкребе слід іржавий з чола

ПРИВИД ЛІТАЮЧА ГОЛОВА!

Жереш мелодрами телевізійні?

Ти розглядаєш драконів за склом!

Стіну тобі проламає чолом

ожила куля з Оркестру Фелліні —

Я ЛІТАЮЧА ГОЛОВА!

Запам'ятай, не сховатись ніде!

Площа приходить у схови, площа!

Бруківку темну свято полоще

і в Реберітаційне небо гряде

МАСКА — ЛІТАЮЧА ГОЛОВА

Я ЛІТАЮЧА ГОЛОВА

Я ГО ЛОВА ЛІТА

ЮЧА ГОЛО ВАЯ

ЧАГОЛО Ю АЯ

АОАО

;: Коментар вчителя.

Епатажна, дещо шокуюча і карнавальна рефлексія в сучасній постмодерній поезії — це своєрідний захист художньої свідомості від суспільних катаклізмів переходової доби. Мабуть, не варто шукати логічного змісту, теми та ідеї, у цьому випадку важливіші асоціації, прозорі натяки на відомі явища й погляд на них очима художника слова.

О. Ірванець

До французького шансонье

Це є поезія найвища,

Це є найвища простота,

Коли передаються вірші,

Як поцілунки — з уст в уста.

Твої пісні легкі і світлі

(їх так сприймають слухачі),

Та пам'ятай — у цьому світі

Є свистуни і стукачі.

А ти — гітара, гілка з дерева,

І ти сьогодні на кону.

Скажи, кому твоя заревана
Душа потрібна, ну, кому?..
Вдягайся модно, лайся модно,
Та час від часу пригадай,
Як слухав дзвона Квазімодо
В глухонімому Нотр-Дам.
Він припадав до дзвона тілом,
Він разом з ним літав, літав...
О, скільки тих, які хотіли
Тілами битися в тіла,
А язиками лізли в душі...
Я й сам колись таким грішив.
Пісні, мов кошенят задушених,
В зубах по вулицях носив.
Душа повільно прозоріла
Все по ночах.
А по очах
Боляче вдарило прозріння:
Про що кричав?
Кому кричав?..
Є вуха, що, немов корою,
Укриті суєтністю змін.
Хай серцем слухають і кров'ю,
Як Квазімодо слухав дзвін!..
;; Коментар вчителя.

Ліричний герой поезії сперечається з тенденціями сучасного світу, коли класика стала немодною, люди бояться виявляти щирість почуттів, замість справжніх митців — «свистуни і стукачі». А «душа заревана» нікому не потрібна. І все ж треба пробитися до вух, що вкриті, «мов корою», суєтою життя, змусити їх слухати «серцем... і кров'ю», «як Квазімодо слухав дзвін».

С. Жадан

* * *

Музика, очерет,
на долоні, руці.
Скільки пройде комет
крізь понадхмар'я ці.
Як проступа тепло
через ріки, міста.
Все, що у нас було —
тільки ця висота.
Все, що трималось вій,
голос печальний, плач,
я скидаю на твій
автовідповідач.
Поїзд твоїх химер
не зупиняє біг,
нам з тобою тепер
падає різний сніг.
Нарізно кров поспіша,
солонко шириться лет,
тихо росте душа,

мов ламкий очерет.

; ; Коментар вчителя.

Ліричний герой глибоко переживає розлуку з коханою («нам з тобою тепер падає різний сніг»). Йому залишаються спогади про музику ламких очеретів, про висоту, де були вдвох. І солодко завмирає, «тихо росте душа» в пригадуванні щастя і в його передчутті.

Проза

Г. Пагутяк

Народилася Г. Пагутяк у с. Залокоть біля річки Бистриці серед Карпатських гір.

Згодом родина переїхала в с. Урож. Батьки були вчителями. У домі — багато книжок зі стародавньої історії та філології. Дуже хотіла стати археологом, але тоді треба було при вступі на історичний факультет мати членство в партії. Однак розкопки вона все одно проводила, залучаючи до цього увесь клас, поки про це не дізналися дорослі. Демонологію рідного села Галина пізнала від сусідів, що приходили до бабусі, і ставилася до цього досить серйозно. Змалку росла незалежною, виховувалася на книжках. Після невдалої спроби вступити на філософський факультет Київського університету почала писати повість — спогади про 10-й клас. Надіслала твір до Києва, у Спілку письменників, і її запросили на всеукраїнську нараду молодих авторів. Запропонували надрукувати повість за умови, що скоротять ледь не наполовину, але дівчина не погодилася. Повернулася додому, прагнула свободи. У 18 років узимку втекла з дому до Одеси. Там потрапила в навчальний заклад, де готували штукатурів-плиточників. Пізнала життя вповні.

Потім працювала на конвеєрі Бориславського фарфорового заводу, часом у три зміни. Почала писати повість «Діти». Через рік вступила до Львівського університету, навчалася спочатку там, потім — у Київському університеті. Закінчивши його, рік попрацювала неподалік від Чорнобиля (ще до аварії) у маленькій школі вимираючого села. Потім працювала в музеях, гімназії, жила в Урожі, у Львові і писала. Про її погляди «освіченого серця» і принцип «так є, але так не повинно бути» говорять есе «Беззахисність», «Жорстокість існування», «Рукава вологі від роси».

Г. Пагутяк — автор дванадцяти книг. До сучасної літератури у неї високі вимоги, так само, як і до власної творчості. І нині вона постійно перебуває в пошуку.

Ранок без вечора

Сонце пробивається крізь зелені штори, будить дівчинку. Літо. Щиро, від усієї душі кукурікає півень. Чорніють від ягід кущі смородини, падає стигла малина, вишні аж бризкають соком.

Качата стовпилися біля миски з кукурудзяною кашею. Мала п'є молоко, а бабуся загадує роботу: нарвати кропу, перебрати, почистити цибулю, принести дров.

У хаті холодно й темно, й дівчинка думає, як би швидше втекти з неї.

Бабуся свариться, що онука йде нечесана, говорить, що дівчата з такою шалопутною й гратися не захочуть. Мала відповідає, що це вона з ними бавитися не хоче, й вискакує з хати.

На небі — одна тільки хмарка. Дощу, скоріш за все, не буде. У сестрину торбину дівчинка кладе хліб для качат, шматок собі зі смальцем та зеленою цибулею. Натягає на голову капелюха. Добре було б ще й каченят посадити в кошик та перенести через дорогу, бо там раз за разом машини.

Найкраще, коли каченята бовкнуть у воду, замахають лапками, закрутять хвостиками. Коли захочуть, самі можуть вибратися на берег.

Дівчинка ставить ноги у воду. По мосту їдуть машини, неподалік бульдозер риє яму. Сонце піднялося високо. Стара баба Орина пасе свою корову. Коли що, можна б їй і допомогти. Дівчинка береться шукати в прозорій воді гарні камінці. У неї їх уже ціла коробка вдома. Качата вилізли на берег, а мала попросилася в них піти погуляти берегом. Йшла берегом, обминаючи засохлі будяки, зривала звіробій.

Сонце почало припікати. Дівчинка пішла купатися, і течія зносила її на мілке. Вода гралася з нею, вилазити не хотілося. Сиділа, поки не змерзла. Проквітнула, як голодне звіря, свій обід, надробила каченяткам їхні півхліба, не втерпіла, щоб і собі не відламати шматочок. Треба сидіти, поки баба Орина знову не прижене корову з обіду.

Потім приїде мама з роботи й привезе малій її улюблене морозиво. А тоді вони з мамою будуть обривати смородину і перетирати її з цукром, далі повечеряють і всією родиною дивитимуться телевізор. І так аж до смерті. Вона сама не знала, як спало на думку їй це слово, і злякалася.

Озирнулася — ніде нікого. Слово ніяк від неї не відчеплювалося. Хоч би хтось прийшов та заговорив до неї!

Бабця казала, що в таку пору з річки піднімаються утопленики. Мовби на власні очі бачила, як дитина йшла поверх води й кликала маму.

Мала залізла в кущі, відвернулася від річки, затулила вушка і застигла німою грудочкою, ніби загублене мамою пташеня.

За її спиною поверх води йшли діти, жінки й чоловіки. То був їхній час, їхнє свято: сліпучого полудня пройти, наче по суші, тією річкою, що забрала їхні тіла під час повені.

Дівчинка відчула, що вони вже пройшли. Серце її застукало рівніше, а мостом проїхала машина.

; ; Коментар вчителя.

У новелі Г. Пагутяк «Ранок без вечора» змальовані почуття дитини, яка раптом відкрила для себе страшне й незбагненне слово. До цього вона жила, допомагала бабусі й мамі, мала свої нехитрі розваги та радощі. Думала, що так буде вічно, що завжди буде ранок, а вечір ніколи не настане. Відкриття злякало її, змусило пригадати страшні історії, які бабуся розповідала про утоплеників. Тільки рух машини по мосту прогнав жахливі видіння.

Кажуть, що діти щасливі, поки думають, що вони безсмертні. Нікому не вдавалося ще відмінити одвічні закони природи, тому треба, мабуть, цінувати кожну хвилинку, вміти радіти життю — найвищій цінності, яка є в людини.

Звичні, буденні епізоди перемежуються у творі з відточеною, прихованою грою уяви, фантазії, як модерністичне розгортання наскрізної метафори.

; ; Проблемні, «провокаційні» запитання.

— Чи можна висміювати все і всіх, не залишаючи «нічого святого»?

— Чи затишно оточуючим поряд із «пофігістами»?

— На якому місці в системі цінностей у вас естетика, краса художнього слова?

— Ви відносите себе до творців масової чи елітарної літератури?

— Чи може якимось література, особливо така, вплинути на читача, на сучасний стан речей?

— У чому сенс сучасної літератури?

— Чому так багато у ваших творах грубих, лайливих слів, навіть непристойностей?

; Огляд малярських робіт сучасників, обмін враженнями про них.

; Коментарі й підсумки вчителя.

; Заключна бесіда.

— Що вам запам'яталося найбільше, що вразило?

— Чого б ви не хотіли?

— Який вид роботи, на ваш погляд, був найцікавішим, найдодільнішим і найкориснішим?

III. Підбиття підсумків уроку

; Інтерактивна вправа «Мікрофон».

— Чи виникло у вас бажання познайомитися із сучасною літературою, якого жанру, напряму?

IV. Домашнє завдання

Написати «відкритого» листа одному із сучасних письменників.

Тема 54. Українська російськомовна поезія (огляд)

Мета: ознайомити учнів з українською російськомовною поезією, її основними темами та мо-

тивами, особливостями; розвивати й удосконалювати навички самостійного оцінювання

різних літературних явищ, аналізу поетичних творів; поглиблювати вміння висловлювати

власні думки з приводу прочитаного; виховувати толерантність, любов до літератури,

естетичний смак.

Очікувані результати: учні вміють розповідати про українську російськомовну поезію, називають най-

відоміших представників, їхні твори, аналізують поезії.

Обладнання: портрети письменників, видання творів, ілюстративні матеріали.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу.

Хід уроку

I. А ктуалізація опорних знань учнів

; ; Перевірка домашнього завдання.

Зачитування написаних учнями листів до сучасних письменників (можливе надсилання адресатам або оформлення «відкритих листів» для ЗМІ).

I I. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Оголошення теми й мети уроку

; ; Вступне слово вчителя.

Так уже склалося у нашому великому, глобалізованому, інтернаціональному світі, що в одній державі живуть представники різних націй, носії різних мов. Але вони виростили тут, це їх рідна земля, яку вони люблять не менше за інших. Картина наших уявлень була б неповною, коли б ми не познайомилися з російськомовною поезією, яка теж внесла частку любові в українську літературу, у свідомість читачів.

III . С прийняття та засвоєння учнями навчального матеріалу

; ; Міні-лекція вчителя з елементами бесіди.

З ім'ям Л. Кисельова ви знайомі ще із сьомого класу. Згадайте

його вірші «Стати б хоч на менти лічені...», «Земля така гаряча», «Катерина» і «Додому», де його серце розривається між двома столицями.

Л. Кисельов із тих поетів, чий талант спалахнув яскравою зорею, але до часно дуже рано згас разом із життям. Проте його поетична зоря світить і сьогоднішнім читачам, і, безперечно, буде світити прийдешнім.

Ось як пише про поета його старший побратим по перу І. Драч:

«Про нього вже багато писали, а ще більше будуть писати як про митця справжнього, небуденного, може, забуваючи про одне — він щойно починався і був розрахований за своїми величезними можливостями на довге творче життя, встигши лише пригубити його гірково-солодкого трунку.

Леонід народився в сім'ї київського письменника, отже, камінні сторінки міста і білі сторінки книжок були для нього такою ж насиченою реальністю світу, як для багатьох його сільських ровесників, що потім прийдуть у поезію, такими реаліями були зелені сторінки поля і бездонні сторінки неба. Відомо, що духовна конституція митця формується надто рано — Київ поклав свій неповторний відбиток на становлення молодого таланту. Короткий, але надзвичайно плідний

творчий шлях молодого поета був осяяний сонцем Шевченка — в різні роки і по-різному писав Леонід про Кобзаря, але завжди висока повага бриніла в його рядках, присвячених великому вчителю життя і поезії. Він сприйняв від нього найбільшу науку, основний заповіт великих поетів — підтверджувати власним життям свої виболені строфи. Молодий поет завжди вражав чистотою свого думання, дивував умінням говорити про головне, суттєве, полишаючи мовчанню оту безплідну тарабарщину, над освоєнням якої трудяться чималенькі легіони, припнуті до пера. Делікатна стриманість вдачі, тиха юнача мудрість, пройнята вогнем безжальної іронії, безборонна вразливість молодого душі, яку то материнськи заладкує час-казкар, то над якою збиткується безбережний і безжальний світ-вітчим.

Юнак дозрівав разом зі своєю добою і намагався все дістати з перших рук, все пізнати, не звіряючись ні на кого, всьому дати свої визначення, доходити свого власного розуміння, а не обходитись загально-вживаним ставленням до речей, до ідей, до світу. Саме ця тенденція до першоосвоєння матеріалу, до роздягання популярних легенд і до ствердження своєї першоправди дала такі дивні і глибокі вірші, як “Степан Разин”, “Цирюльник”, “Цари”, “Расковали Прометея...”, “Монолог Галилея”. Це справжня поезія думки, неспокійної, часом роз’їдаючої рефлексії, це поезія, яка мало турбується про евфонію, про зовнішню бездоганність слова,— вона сповідує свої особливі закони.

Найважливіше — здобувати поезію з речей найбуденніших, підіймати її з землі, одухотворювати щоденну конкретність і радіти, як вона відривається від бруду, посипана золотим пилком фантазії. Простирадло легко перетворюється на вітрило (вірш “Балкон”), але не щезає з очей, не летить у небо, примоцьоване тропами земними до землі. Оця віднайдена міра речей конкретних і речей, народжених фантазією поета, в творчості кожного митця є завжди суто індивідуальною, є його визначальною міткою. Кисельов вражає точністю словесного відтворення первісних вражень про світ, саме небоязну щось спростити чи щось применшити, здатись банальним і неоригінальним. У цій органічній здатності немає і краплі силуваності, надуманості. Є в нього вірші, які піддаються аналізу, тлумаченню, а є такі дивні словесні спалахи, як-от, наприклад, “Подол — плохое место для собак”, до яких грішно застосовувати алгебру, тут згадуються слова Пастернака про поезію Тіціана Табідзе: “Взагалі важко говорити про мистецтво, про поезію в цьому винятковому випадку, так якби треба було розбиратися в цих тонкощах на лобному місці...”

В українську поезію Леонід прийшов уже у всеозброєнні майстерності, прийшов з робітні поезії російської, де не тільки вчився, а й сам уже сформувався в поета оригінального, самобутнього. Та все ж у болючі хвилини прозріння і відчуття майбутності свого таланту спалахувало одне і те ж:

Я позабуду все обиды,
И вдруг напомнят песню мне
На милом и полузабытом,
На украинском языке.
И в комнате, где, как батоны,
Чужие лица без конца,
Взорвутся черные бутоны —
Окаменевшие сердца.

Я постою у края бездны
И вдруг пойму, сломясь в тоске,
Что все на свете — только песня
На украинском языке.

І почав свою пісню так, ніби плекав її під серцем все життя і нарешті випустив на волю, як пташку. Щирість і бездоганність, ясність і прозорість, тріпотіння ніжної білої нитки бабиного літа, що зачепилась за шорсткий стан блакитного морозу і провіщає мороз білий. І вже тут — кожен його вірш про найголовніше, про найсуттєвіше. Поезія стає голосом самої душі, її найінтимніших, найпекучіших порухів, вона вже віщає, забувши про слова. І хрестоматійний вірш “Рано ще, рано”, і “Дударик”, і трагедійний вірш-стогін “Не дайте, щоб заснула край коня” — все це на вищому етапі освоєння сенсу буття, все це — прориви до істини, яка вимагає найвищої сплати за себе — ціною життя. І не захолоне ця істина, і знову вона жива й пекуча для нас, знову невідворотна, як смерть,— Леонід Кисельов згорів заради неї, спалився, творячи її полум’я».

Монолог Галилея

...И пусть меня сожгут, как Галилея!
Из стихов начинающего поэта
А все-таки Земля стоит на месте!
На трех китах, киты на черепахе,
А черепаха... Эта черепаха
На ваших спинах, олухи, стоит.
Неправда, будто вам нужны герои,
Вы травите живых, вам нужен труп.
Огромною и жадною толпою
Вы побежите к моему костру.
Вы будете скрывать свое веселье,
Стонать в тавернах: Галилей сожжен!
И, распалаясь увиденным, в постели
С особенным усердьем тискать жен.
Но этого не будет, я умней,
Вам не увидать моего сожженья.
Кричите, что продался Галилей.
Есть вещи поважнее ваших денег.
Я буду жить! Наперекор всему!
Смотреть на солнце, улыбаться детям,
Подмигивать портрету своему
И слушать птичье пенье на рассвете.
Как это важно — чувствовать и знать,
Что луг (могу лицом зарыться в травы),
Цветок (могу его поцеловать).
Есть вещи поважнее вашей правды.

; Виразне читання поезій Л. Кисельова.

(Учні виразно читають вірші «Я позабуду все обиди...», «Цари», «Язык не может сразу умереть...» та ін.)

; Обмін враженнями щодо прочитаного, стильової манери автора.

; Продовження міні-лекції вчителя.

Микола Миколович Ушаков народився 6 червня 1899 року в м. Ростові-Ярославському, у сім’ї службовця. Закінчив Київську першу гімназію та Київський інститут народного господарства (1924). Працював на кінофабриці, співробітничав із редакціями газет і журналів. Бага-

то їздив по країні. Має чимало державних відзнак, серед них Державна премія УРСР імені Т. Г. Шевченка. Крім збірок віршів та прози, перекладав російською мовою І. Франка, Лесю Українку, М. Коцюбинського та інших, редагував російські твори Т. Шевченка й М. Коцюбинського. Іменем М. Ушакова названа літературна премія, котрою нагороджують кращих російськомовних українських поетів.

Україну, Київ, де пройшло майже все його творче життя, поет описував з особливою симпатією. Поетична манера Ушакова вирізняється яскраво вираженою індивідуальною своєрідністю.

Глибокий і ясний погляд на життя, точна деталь, місткий образ, виразна мова, майстерна ритміка — такі характерні риси поезії цього тонкого лірика, великого майстра художнього слова.

Не стало письменника в 1973 році.

; ; Виразне читання поезій М. Ушакова, обмін враженнями щодо прочитаного.

* * *

М. Ф. Рыльському

«Суровый Дант не презирал сонета»,
но в наши времена
ни слез,
ни грез
уже не вызывала форма эта
и, кажется,
состарилась всерьез.
И все же песенка ее не спета.
Сонет в подарок Рыльский нам принес
в тот милый край,
где из окна поэта
Китаев виден и днепровский плес.
Сонет открыл глаза,
очнулся,
ожил,
заметил многое и подытожил,
заговорил,
как прежде, молодой.
У славы он опять в почетных списках,
а врач его в созвездье сердцу близких
сияет многоцветною звездой.

П. Г. Тычине

Восторженный Ваш ученик —
не первый меж учениками, —
пытаюсь следовать за Вами,
но тайны Вашей
не постиг.
И мне порою только снится
недосягаемая высь,
неуловимая граница,
где музыка и жизнь
слились.

; ; Продовження міні-лекції вчителя.

Леонід Миколайович Вишеславський народився 18 березня 1914 року в м. Миколаєві у сім'ї інженера. З 1921 року жив у Харкові. Учився на робітфаці при електротехнічному інституті (1930–1933) і на

біологічному факультеті університету, відвідував літературну студію при Будинку українських літераторів ім. В. Еллана-Блакитного. У 1936 році перевівся на літературний факультет Київського університету. Після закінчення цього закладу 1938 року завідував літературним відділом у газеті, навчався в аспірантурі, викладав у Київському педагогічному інституті.

Під час Другої світової війни був кореспондентом армійських газет. Після демобілізації (1946) повернувся на педагогічну роботу в Київський педінститут, захистив кандидатську дисертацію. У 1958–1965 роках очолював редколегію київського журналу «Радянська Україна» («Веселка»), мав багато державних нагород. Помер 2002 року в Києві. Поет, перекладач, критик, літературознавець. У поезії намагався крокувати в ногу із часом. Його «Зіркові сонети» (1962) вийшли з передмовою першого космонавта Ю. Гагаріна. Лауреат премії ім. П. Тичини та Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

; Виразне читання поезій Л. Вишеславського, обмін враженнями щодо прочитаного.

Мова

Эта мова величава и проста.

В. Маяковский

Зарделся маков цвет. Вкусней запахла мята.

Белеет у воды гусиное перо.

В заречной стороне поют, поют дивчата —
их песни широки, как степи, как Днипро.

В тех песнях, мне родных и милых с колыбели,
я — русский — различал в тиши вечеровой
днепровской чайки стон, и скрип карпатской ели,
казачьей сабли звон и Ненасытца вой.

Подсолнух у плетня повернут к струям света.

К истокам красоты повернуты сердца.

Народ... Его язык — его души примета,
подобно цвету глаз или чертам лица.

О чем успела мне в безмолвье молвить мова,
когда ненастным днем упал я на траву
и — раненый лежал? О том, что встану снова,
что речь земли — жива, а значит — я живу!

В кривбасских рудниках, у вышек Борислава,
в распаханной степи у юного леска
о будущем гремит — простой и величавый —
всегда живой язык Шевченка и Франка.

Он мне поддержкой был на всем пути суровом,
я к нежности его с далеких лет привык,
меня пленила степь своим пахучим словом
и подарила мне свой песенный язык.

Косарал

Памяти Т. Г. Шевченко

Был на Арале остров. Плоский остров.

Безлюдный остров ссылки и тоски.

Безжизненный. Казавшийся погостом.

Сухие ветры. И пески. Пески.

Но там росло и зеленело слово.

Живые корни сквозь пласты песка

там добрались до самого живого,
таящего бессмертье родника.
Прошедший век переминался грузно,
и подымал, и мучал, и карал...

Река в песках переменила русло.

Косой столетья скошен Косарал.

А голос правды так же свеж и нов,—

он долговечней рек и островов.

; ; Продовження міні-лекції вчителя.

Борис Олександрович Чичибабін народився 9 січня 1923 року в м. Кременчуці. Справжнє прізвище — Полушин. Належить до когорти «шістдесятників».

Виховувався в родині офіцера, закінчив школу в Чугуєві Харківської області. Свій псевдонім узяв на честь двоюрідного діда з боку матері, академіка Олексія Євгеновича Чичибабіна, видатного вченого в галузі органічної хімії й одного з перших радянських громадян, котрі не захотіли повертатися на батьківщину. У 1940 році Борис вступив на історичний факультет Харківського університету, але на початку війни його демобілізували в армію і він служив на Закарпатському фронті.

У 1945 році вступив на філологічний факультет ХДУ, але вже у червні 1946 року був заарештований і засланий на 5 років таборів — «за антирадянську агітацію».

«Тюремна лірика» Б. Чичибабіна широко розійшлася по країні навіть без друкування.

Після повернення з ув'язнення поет поринув у творчість, громадянську лірику, ставши «новим Радищевим», гнів і печаль якого викликають «державні хами». У своїй поезії Б. Чичибабін висловлює співчуття всім пригнобленим народам повоєнної радянської імперії — кримським татарам, євреям, мешканцям Прибалтики. Із синівською ніжністю він відгукується про рідну Україну.

На початку — в середині шістдесятих Чичибабін з успіхом читає вірші на поетичних вечорах, веде літературну студію. Виходять збірки його творів. Але тиск цензури призвів до того, що багато поезій виявилися декларативними й навіть антидемократичними (наприклад, про вторгнення радянських військ у Чехословаччину 1968 року). Це відштовхнуло від митця читачів й призвело його до глибокої духовної кризи.

У роки так званої перебудови вірші Б. Чичибабіна завдяки їхній прямоті й відсутності фальші зазвучали злободенно, актуально, їх друкували в пресі, у збірниках. 1990 року за книгу «Колокол» поет отримує Державну премію СРСР. Він бере участь у роботі товариства «Меморіал», дає інтерв'ю, виїжджає в Італію, в Ізраїль.

Помер Б. Чичибабін 1994 року в Харкові.

; ; Виразне читання поезій Б. Чичибабіна, обмін враженнями щодо прочитаного.

* * *

С Украиной в крови я живу на земле Украины,
и, хоть русским зовусь, потому что по-русски пишу,
на лугах доброты, что ее тополями хранимы,
место есть моему шалашу.

Что мне север с тайгой, что мне юг с наготою нагорий?

Помолюсь облакам, чтобы дождик прошел полосой.

Одуванчик мне брат, а еще молочай и цикорий,

сердце радо ромашке простой.
На исходе тропы, в чернокумряк болот проторенной,
древокрылое диво увидеть очам довелось:
Богом по лугу плыл, окрыленный могучей короной,
впопыхах не осознанный лось.
А когда, утомленный, просил: приласкай и порадууй,
обнимала зарей, и к ногам простирала пруды,
и ложилась травой, и дарила блаженной прохладой
от источника Сковороды.
Вся б история наша сложилась мудрей и бескровней,
если б город престольный, лучась красотой и добром,
не на севере хмуром вознес золоченые кровли,
а над вольным и щедрым Днепром.
О земля Кобзаря, я в закате твоём, как в оправе,
с тополиных страниц на степную полынь обронен.
Пойте всю мою ночь, пойте весело, пойте о славе,
соловьи запорожских времен.

; Евристична бесіда.

— Що об'єднує російськомовну поезію української тематики?
(Любов, повага до України, її культури, митців.)

— Чим приваблює ця поезія?

— Яка стильова манера переважає?

— Чия творчість, вірш запам'яталися, вразили вас? Чим саме?

IV. Підбиття підсумків уроку

; Інтерактивна вправа «Мікрофон».

— Я вважаю, що мої літературні горизонти після цього уроку по-ширилися, збагатилися, бо...

V. Домашнє завдання

Підготуватися до уроків з літератури рідного краю.

Уроки № 67–68*

Тема. Література рідного краю

Очікувані результати: учні знають представників літератури рідного краю, розповідають про них, їхню

творчість, вміють аналізувати твори, що сподобалися найбільше, обґрунтовувати свій

вибір.

Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи (тестування).